

PEDAGOGŲ VAIDMUO UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EMOCINIŲ INTELEKTĄ

THE ROLE OF TEACHERS IN DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PRE-SCHOOL CHILDREN

LINA VAIŠVIDIENĖ, GENUTĖ GEDVILIENĖ,

Vytauto Didžiojo universitetas | Vytautas Magnus University

Santrauka. Ugdant vaiko emocinį intelektą negalima pasikliauti vien intuicija – čia, kaip ir visuose moksluose, reikia remtis sukauptomis žiniomis ir įgyta patirtimi. Tai mums padės priimti pagrįstus sprendimus, ugdant mažuosius ikimokyklinukus. Lietuvoje jau kuris laikas taikomos adaptuotos užsienio valstybių praktikos, nukreiptos į socialinį ir emocinį vaikų ugdymą. Tačiau ne visos ugdymo įstaigos jas adaptoja ir taiko, nes patys pedagogai turi nepakankamai žinių, kaip lavinti vaikų emocinius gebėjimus. Straipsnyje pristatomi interviu su ikimokyklinio ugdymo pedagogais rezultatai. Atliekant kokybinį tyrimą, buvo siekta nustatyti pedagogų vaidmenis ugdant vaiko emocinį intelektą. Šis tyrimas parodė, kad, norint ugdyti vaiko emocinį intelektą, svarbu pasirinkti tinkamus metodus. Pedagogai atskleidė, jog jie dažniausiai įtraukia vaikus į meninę ugdomąją veiklą, tačiau retai kada pasitelkia specialiai sukurtas programas.

Raktiniai žodžiai: emocinis intelektas, gebėjimas, kompetencija, lavinimas, socialiniai įgūdžiai, ugdymas, vaidmuo.

Summary. In the development of a child's emotional intelligence, one cannot rely solely on intuition. Instead, as in all sciences, we need to build on the knowledge gained from the lessons learned in order to make informed decisions in educating small preschoolers. Lithuania has already been adapting foreign practices aimed at the social and emotional development of children, but not all of them.

Only a few percent of educational institutions follow them, as educators themselves do not have enough knowledge to develop children's emotional abilities.

B. Elkjaer (2009) claims that experience is primarily related not to knowledge but to human life as a process. Human life is a continuous relationship between the human and the environment. This relationship has the same importance and meaning as an experience, but it also includes emotions, aesthetics, ethics and knowledge. When one is seeking to obtain knowledge, experience is not enough. Essential learning, according to R. Usher (2009), is based on practicing the way or style of life. This claim rejects the idea that learning originates from the experience. Nevertheless, experience and learning are interrelated, interactive and dynamic processes. Taking these issues into consideration, the following *research question* is suggested: How do teachers integrate the development of children's emotional intelligence into practical activities when planning the educational process?

The object of this research is the teacher's role in the development of children's emotional intelligence. The goal of the research is to disclose the roles of the teachers in enhancing the development of emotional intelligence. This goal is achieved by discussing theoretical background of the development of emotional intelligence of children and explaining the teacher's role in the development of emotional intelligence. The applied research methods included the review of scientific literature and other sources, which helped to discern and define the concept of emotional intelligence in the educational context, and the semi-structured interviews with teachers, which aimed to disclose the experience of teachers in developing the emotional intelligence of children as well as their views regarding the main components of the development of the emotional intelligence of pre-school age children.

The findings of the interviews were analysed by applying content analysis.

The article presents the results of pre-school education teachers' interviews. The qualitative research was aimed at identifying the roles of the educators in developing the child's emotional intelligence. The research revealed that it is important for the child's emotional intelligence to choose the right ways of education. Teachers have shown that they mostly use the involvement of children in arts education and rarely use special programs.

Key words: education, emotional intelligence, ability, competence, social skills, role, training.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Emocijos yra mūsų gyvenimo dalis, todėl yra itin svarbu jas valdyti. Tačiau šis gebėjimas nėra įgimtas. Jį reikia išsiugdyti, taip pat, kaip vaikui tenka išmokti vaikščioti, stovėti. Vaikai, susidūrę su stipriomis emocijomis, labai greitai praranda savitvardą. Nuo gimimo iki penkerių metų formuojasi vaiko asmenybės pamatai, charakterio bruožai, gyvenimo modelis. Šiuo metu tinkamiausia ugdyti itin svarbius su jausmų sritimi susijusius vaiko raidos uždavinius: gebėjimą suvokti ir apibūdinti savo jausmus; gebėjimą valdyti emocijas; gebėjimą suprasti kitų žmonių jausmines būsenas (Hile ir kt., 2015). Socialiai bei emociškai vystydamiesi, vaikai sužino apie visuomenei priimtina elgesį, susipažįsta su vertybėmis ir jas perima.

Lietuvoje emocinis intelektas yra tyrinėtas skirtingais aspektais. Buvo aiškinamasi, kaip pradedančių eiti į mokyklą vaikų kompetencija atpažinti savo emocijas susijusi su jų gebėjimu adaptuotis mokykloje. Taip pat buvo analizuojami emociniai ir / ar elgesio sunkumai, patiriamos stresinės situacijos. Gvildentos emocinio intelekto vertinimo problemos ir galimybės.

Tarptautiniu požiūriu buvo tiriamas ikimokyklinės įstaigos tipas, nagrinėjamas vaiko bei pedagogo ryšys, ugdant mažojo socialines emocišines kompetencijas. Taip pat atskleista, kaip specialūs emocinio intelekto ugdymo metodai bei programos taikomos darželiams ar mokykloms.

Apžvelgus mokslininkų atliktus tyrimus, galima teigti, kad tik holistinis požiūris į ugdymą gali padėti sėkmingai lavinti vaiko emocinį intelektą. Todėl būtina siekti visuminės asmenybės harmonijos, kur kūnas, protas bei jausmai yra susiję tarpusavyje.

B. Elkjaeras (2009) teigia, kad patirtis pirmiausia yra susijusi ne su žiniomis, o su žmonių gyvenimu (kaip procesu). Gyvenimas – tai nuolatinė sąveika tarp individų ir jų aplinkos. Tokia sąveika taip pat reikšminga kaip patirtis, tačiau be to, dar apima emocijas, estetiką, etiką ir žinias. Norint įgyti žinių, patirties neužtenka. R. Usherio (2009) teigimu, praktinis mokymasis yra gyvenimo būdo praktika, tad negalima tvirtinti, kad mokymasis kyla iš patirties. Tačiau patirtis ir mokymasis yra tarpusavyje susiję, interaktyvūs, dinamiški. Šiame kontekste

iškyla aktualus *tyrimo klausimas*: „Kaip pedagogai, planuodami veiklas, integruoja į jas vaiko emocinio intelekto ugdymą?“

Ieškant atsakymo į tyrimo klausimą, apibrėžtas *tyrimo objektas* – pedagogų vaidmuo, ugdant vaikų emocinį intelektą.

Išsikeltas *tyrimo tikslas* – atskleisti pedagogų vaidmenį, skatinant ugdyti vaiko emocinį intelektą. Siekiant šio tikslo, suformuluoti *tokie uždaviniai*: teoriškai pagrįsti vaiko emocinio intelekto ugdymą; atskleisti pedagogo vaidmenį ugdant vaiko emocinį intelektą. Atliekant šį tyrimą, *taikyti tokie metodai*: mokslo šaltinių apžvalga (*išryškinta emocinio intelekto samprata ugdomuoju aspektu*); pusiau struktūruotas interviu su pedagogais (*juo siekiama atskleisti pedagogų patirtis ugdant vaiko emocinį intelektą, išryškinti respondentų požiūrį į pagrindinius emocinio intelekto ugdymo komponentus ikimokyklinio amžiaus vaikui*); duomenų analizė – kokybinė turinio (angl. *content*) analizė.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimas atliktas mieste įkurtuose lopšeliuose-darželiuose. Siekiant užsibrėžto tikslo, pasirinktas tyrimo dalyvių atrankos kriterijus – tai turi būti pedagogai, dirbantys ikimokyklinėje įstaigoje ir turintys ne mažesnę nei 10 metų darbo patirtį. Atliekant šį tyrimą, dalyvavo 11 ikimokyklinio ugdymo įstaigų mokytojų. Analizuojant informantų charakteristikas, paaiškėjo, kad visi pedagogai turi aukštąjį išsilavinimą, jų amžiaus vidurkis – nuo 32 iki 58 metų, o pedagoginio darbo stažas – nuo 11 iki 36 metų.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Pasirinktas *tyrimo metodas* – pusiau struktūruotas interviu, nes jis suteikia galimybę tyrėjui užduoti papildomų klausimų ir gauti tikslesnės informacijos iš informantų. Pedagogams pateikti aštuoni atvirojo tipo klausimai: „Kaip apibūdintumėte emocinį intelektą?“, „Kaip padedate vaikui, kai jis būna piktas ar nuliūdes?“, „Kaip manote, kodėl svarbu ugdyti vaiko emocinį intelektą?“, „Ar dažnai tenka susidurti su agresyviu vaikų elgesiu ir kaip jis pasireiškia?“, „Kokiomis asmeninėmis savybėmis turi pasižymėti emociškai išprusęs pedagogas?“, „Ar teko dalyvauti mokymuose, kuriuose aiškinama apie vaikų emocijas? Pasidalykite savo patirtimi“, „Koks aplinkos vaidmuo, ugdant vaiko emocinius įgūdžius?“, „Kaip tėvai reaguoja į vaiko pyktį?“

Struktūruoto interviu klausimai suformuluoti, remiantis teorinėje darbo dalyje analizuojama informacija ir išskirtais esminiais kriterijais.

Atliekant tyrimą, vadovautasi etikos principais, t. y. orientuotasi į geranoriškumą (*interviu buvo imti informantui palankioje vietoje, ne darbo metu, tačiau neiekvojant laisvalaikio. Tyrimo klausimai pateikti pagarbiu stiliumi, nesudarant prielaidų informantui prarasti privatumą*), teisingumą (*visi dalyviai parinkti pagal aiškius kriterijus*) ir anonimiškumą (*informacija apie tiriamus žmones ir imant interviu gauti duomenys buvo koduojami, todėl kiti asmenys negalės atpažinti informanto*).

TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

Iš pateiktų pedagogų samprotavimų paaiškėjo, kad emocinio intelekto samprata susijusi su dviem subkategorijomis: *gebėjimu valdyti emocijas* ir *teigiamos socialinės sąveikos kūrimu*. Subkategoriją *gebėjimas valdyti emocijas* patvirtina informantų teiginiai: „<...> *gebėjimas*

reikšti įvairias emocijas ir kontroliuoti savo džiaugsmą, pyktį, liūdesį“ (A9); „gebėjimas išlikti ramiam bet kokioje kritinėje situacijoje“ (A5). Galima teigti, kad pedagogai supranta pagrindinį emocinio intelekto gebėjimą – valdyti emocijas. Informantų emocinio intelekto sampratos subkategoriją *teigiamos socialinės sąveikos kūrimas* apibūdina reikšmingi teiginiai: „geba bendrauti, užjausti, paguosti, suprasti emocijas, moka spręsti konfliktines situacijas“ (A1); „savęs ir kito žmogaus pažinimas, gebėjimas bendrauti“ (A11); „bendrauja neįžeisdamas ir neužgaudamas kitų <...>“ (A7); „laisvai bendraujantis, priimančias kitą tokį, koks jis yra“ (A6); „<...> nerėkiant, neįžeidinėjant vaikų“ (A4); „suprasti ir užjausti kitą žmogų“ (A5); „būti empatiškam“ (A3). Paaiškėjo emocinio intelekto apibrėžimas – tai turėjimas emocijų žinių ir gebėjimų, kurių reikia, norint sėkmingai bendrauti tarpusavyje ir / ar su kitais asmenimis.

Kategorijoje *emocinės raiškos būdai* išryškėjo keturios subkategorijos: *emocijų atpažinimas, priežasties išsiaiškinimas, įsitraukimas į veiklas bei specializuotos programos ar metodo taikymas*. *Emocijų atpažinimą* pagrindžiantys teiginiai: „<...> padedu vaikui įvardyti emocijas, skatinu jį kalbėti apie savo jausmus, padedu suprasti, kaip gali jausti kitą žmogų“ (A1); „<...> skatinu vaiką pažinti savo jausmus. <...> raginu jį įvardyti, ką jaučia, ir kuo daugiau kalbėti apie savo jausmus“ (A5). Informantai supranta, kaip svarbu yra įvardyti emocijas. Antai S. Briersas (2011) teigia, kad, įvardijus emociją, ji šiek tiek suvaldoma ir iškart ima silpti. K. Hille ir kt. (2015) formuluoja, kad gebėti suvokti ir apibūdinti savo jausmus, valdyti emocijas ir suprasti kitų žmonių jausmines būsenas yra ikimokyklinio amžiaus vaiko raidos uždaviniai. H. J. Ahnas (2005) teigia, jog vaikai semiasi emocijų žinių iš suaugusiųjų, todėl pedagogas turėtų skatinti mažąjį išreikšti jausmus žodžiais, taip pat ieškoti konstruktyvesnių būdų tai padaryti. Subkategoriją *priežasties išsiaiškinimas* atskleidžia tokie teiginiai: „<...> paaiškinti, kodėl pyksta“ (A2); „<...> šnekam, kas buvo, dėl ko čia viskas iškilo“ (A7); „<...> išsiaiškinti, nuo ko prasidėjo, tada kas atsitiko, <...> kodėl jis patiria tokią emociją“ (A8), „<...> ieškom priežasčių, kas sukėlė tokią emociją“ (A9); „<...> išsiaiškinti, kas yra, kodėl jis toks liūdnas“ (A11). Pereikime prie subkategorijos *specializuotos programos ar metodo taikymas*. Informantai teigia, kad praktikoje taip pat naudoja savo metodus: „<...> kūno kontaktas ir kalbi tiesiai į akis <...>“ (A7); „<...> turim ramybės kėdes <...>“ (A11); „<...> turim ir nusiramavimo kampelį <...>“ (A9); „<...> grupėje yra toks foteliukas <...>“ (A10). Tik vienas informantas paminėjo, kad naudoja specialią programą: „labai puikiai padeda grupėje organizuojamos „Zipio draugai“ programos valandėlės“ (A6). Ši programa – viena iš konfliktų sprendimo programų, kuri skatina vaikus prisitaikyti žaidžiant, saugoti save ir kitus, moko netrukdyti vienas kitam. Kita dalis informantų vaiko patirčiai ir įgūdžiams formuoti, emocijoms išreikšti pasitelkia įvairias ugdomasias meninės raiškos priemones: muziką, vaidybą, dailę. Subkategoriją *įsitraukimas į veiklas* patvirtina informantų teiginiai: „<...> dainuodamas, šokdamas“ (A2); „<...> skaitant grožinę literatūrą, kuriant siužetus, piešiant ir per kitas menines veiklas“ (A4); „per meninę raišką: muziką, vaidybą“ (A3); „<...> bandau sudominti kažkuo, nukreipti kažkur, sugalvoti įdomią veiklą“ (A10).

Kategorijoje *emocinio intelekto ugdymo svarba* buvo išskirtos šios subkategorijos: teigiama *socialinė sąveika, kūrybiškumo skatinimas, vaiko pažinimo vystymasis*. Visa tai lemia geresnius ugdymo rezultatus. *Socialinę sąveiką* įrodo informantų teiginiai: „<...> socialesni, linkę bendrauti, lengviau išsprendžia problemas <...>“, „<...> turi daugiau draugų“ (A1); „skatina bendravimą <...>“ (A2); „klausia ir su draugais tariasi, o ne reikalauja <...>“, „<...> išsako savo nuomonę ir išklauso kitų <...>“ (A8). A. Stefanus, M. Miclea (2012) teigia, kad neišlavinta emocinė kompetencija gali turėti ilgalaikį neigiamą poveikį vaikų socialiniams įgūdžiams.

Vaikas vystosi ankstyvojoje vaikystėje, mokydamasis emociškai susieti save su kitais, nes tai daugiausia nulems, kokius socialinius ryšius jis užmegs vėlesniame gyvenime, ar jis taps draugiškas, ar bus linkęs bendrauti. Maži vaikai patiria labai stiprius džiaugsmo ir jaudulio, taip pat pykčio bei susierzinimo jausmus. Jie turi įprasti reikšti jausmus priimtinu būdu ir suvokti, kaip elgtis yra tinkama ir kaip ne (Dodge, 2008). Subkategoriją *geresni ugdymosi rezultatai* įrodo teiginiai: „*lemia geresnius rezultatus*“, „<...> *atsiliepia ugdymosi rezultatams*“ (A6); „<...> *tampa atidesnis, smalsesnis. Visa tai paveikia jo ugdymosi rezultatus*“ (A1); „<...> *ugdymasis tampa tobulas*“ (A8); „<...> *įdomu ir rezultatas yra šimtu procentų skirtingas*“ (A7); „*būna aktyvesnis ir per užsiėmimus*“ (A10). Š. Magelinskaitė (2008) teigia, kad *emocijų atpažinimas* susijęs su akademiniais pasiekimais, gerėjantys vaiko įgūdžiai atpažinti jausmus lemia geresnius mokymosi rezultatus. Dar viena subkategorija – tai *kūrybiškumo skatinimas*. A. Landsbergienės (2013) teigimu, šių laikų visuomenės iššūkis – tai, kad vaikai negeba atsipalaiduoti ir džiaugtis gyvenimu. Tai parodo UNICEF atliktas tyrimas. Jo rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje vaikai bei paaugliai yra linkę tyčiotis, žudyti, vartoja alkoholinius gėrimus. Taip elgiamasi todėl, kad Lietuvos gyventojai emociškai neraštingi, nėra pakankamai išlavinti jų socialiniai bei emociniai gebėjimai. Edukologės nuomone, kultūrinis ugdymas gali išmokyti vaikus išreikšti ir valdyti savo emocijas. Informantai mano, kad taip pat svarbu lavinti vaiko emocinį intelektą, nes jis padeda vystyti vaiko pažinimui. Tai įrodo teiginiai: „*emociškai saugus, vaikas pajus poreikį pažinti ir tyrinėti*“ (A5); „*atpažįsta kitų žmonių emocijas* <...>“; „<...> *išmoka pažinti savo emocijas, jas suprasti ir valdyti*“ (A3); „*vaikas yra imlus žinioms, jis viskuo domisi, yra smalsus*“ (A10); „<...> *per emocijas pažįsta tiek save, tiek kitus*“ (A10). Pedagogų teigimu, emocinio intelekto lavinimas taip pat skatina vaiko kūrybiškumą: „*ugdo kūrybiškumą ir lavina vaiko vaizduotę*“ (A2); „<...> *darbeliai atlikti kūrybiškai. Taip pat jam šokiai, dainelės suteikia teigiamų emocijų*“ (A9).

Taip pat buvo domėtasi, ar dažnai tenka susidurti su negatyviu vaikų elgesiu ir kaip jis pasireiškia. Pedagogų duomenimis, neigiamas vaikų elgesys pasitaiko nevienodai dažnai: vieni tai paminėjo kaip retą reiškinį, nutinkantį vieną ar kelis kartus per mėnesį, kiti teigė, kad vaikai neigiamai elgiasi dažnai, kartą ar dukart per savaitę, kelios pedagogės paminėjo susiduriančios su blogu mokinių elgesiu beveik kasdien, nes grupėje yra vaikų, turinčių specialiųjų poreikių. Negatyvūs vaikų poelgiai – tai jau pasekmė, dažniausiai kylanti iš pykčio emocijos, kurios mažieji nesugeba suvaldyti.

Tyrimu siekta nustatyti, kokiomis formomis reiškiasi negatyvus elgesys. Gauti duomenys rodo, kad kategorijoje *negatyvaus elgesio apraiškos formos* yra išskirtos trys subkategorijos: *verbalinis negatyvumas*, *veiksminis negatyvumas* bei *prieštaraujantis veiksminis negatyvumas*. Verbalinį negatyvumą išreiškia teiginiai: „*blogų emocijų išliejimu, isterišku verkimu*“ (A4); „*isterišku rėkimu kuomet įvyksta konfliktas, o jai nekonzfliktuoja tai kaip nesutampa nuomonės arba šalia esantis draugas pasišaiपो*“ (A2); „<...> *šaukti, isterikuoti*“ (A9); „*pakėlęs balsą visada kalba, reikalauja, komanduoja* <...>“ (A10). Veiksminis negatyvumas yra nukreiptas į kitą asmenį: „*stumdosi, mušasi, atima daiktus*“ (A1), „<...> *kai nori gauti norimą žaislą, kurį tuo metu turi kitas vaikas. Tuomet kandžiojasi, draskosi* <...>“ (A5), „<...> *stumdosi neleidžia kartu žaisti*“ (A6); „*tyčiniu draugo pastūmimu, kandžiojimusi, kojos pakišimu*“ (A8); „<...> *pasitaiko, kad ir spiria, ir trenkia*“ (A9); „<...> *užduoti, pastumti*“ (A10); „<...> *trenkęs man iš nugaros* <...>“ (A11). Prieštaraujantis veiksminis negatyvumas išreiškiamas tokiais teiginiais: „<...> *trept koja* „ne“ <...> *patriukšmauja, duris padaužo*“ (A7); „*užėjus pykčio priepuoliui kartais ir kėdės skraido*“ (A10).

Maži vaikai dar tik mokosi reikšti jausmus. Kaip teigia D. Nasvytienė (2011), ikimokyklinis amžius – tai tikras agresijos valdymo universitetas. Vaikai mokosi, kada ir kaip priimtinai rodyti pyktį bei agresiją, ir išreiškia ją riksmu, isterijomis, patyčiomis. Daugelis autorių – S. Briersas (2011), V. Valantinas (2013), D. T. Dodge'as (2008) – teigia, kad pykčio negalima laikyti bloga ar gera emocija. Ši emocija yra normali, tačiau svarbu ją išreikšti socialiai priimtinais būdais. Slėpti pyktį gali būti pavojinga: ilgainiui tai gali sužaloti paties vaiko ir aplinkinių sveikatą. Taigi vaikams negalima drausti pykti – reikia tik ugdyti gebėjimą išreikšti pyktį visuomenei priimtinais būdais.

Norint išsiaiškinti, koks pedagogo vaidmuo ugdant vaiko emocinį intelektą, kategorijoje *pedagogų asmeninės savybės* išskirtos šešios subkategorijos: *savo emocijų suvokimas ir valdymas, pavyzdžio rodimas, empatija, teigiamos charakterio savybės, vaiko asmenybės pripažinimas* bei *profesinis tobulėjimas*. *Savo emocijų suvokimas ir valdymas* išreiškiamas tokiais teiginiais: „<...> suprasti save, savo emocijas, jas valdyti“ (A1); „suvokti ir išmokyti valdyti savo emocijas, jausmus“ (A6); „<...> valdyti savo emocijas, teigiamai jas nukreipti“ (A10); „<...> valdyti situaciją, viską išsiaiškinti“ (A8); „nukreipti tinkama linkme nuo negatyvių ir neigiamų emocijų“ (A9). Tai rodo, kad pedagogas visų pirma pats turi būti išsiugdęs emocinį intelektą. J. P. Kremenitzerio bei R. Millerio (2008) manymu, daugiausia dėmesio vaikų ugdymo programose reikia skirti socialiniams ir emociniams įgūdžiams tobulinti, todėl mažamečių vaikų mokytojai patys privalo turėti stiprius emocinius gebėjimus, kad galėtų puoselėti vaikų emocinius gebėjimus. *Pedagogo pavyzdžio rodimą* išskyrė du informantai. Tai atskleidžia teiginiai: „turi pats rodyti emocijas <...> parodyti, koks elgesys nepatinka“ (A4); „šypsena ir gera nuotaika“ (A2); „<...> reikalingos geros emocijos“ (A7); „būti geros nuotaikos, nebūti emociškai pavargus <...> kaip aš elgiuosi, nes jie tave mėgdžioja“ (A11). Privalu būti tokiu ugdytoju, kuris nusipelno pagarbos, būti autoritetu, į kurį vaikai galėtų lygiuotis, su kuriuo galėtų ginčytis ir pasitarti (Rogge, 2004). Didesnė dalis informantų įvardijo šias emociškai išprususio pedagogo asmenines savybes: jis yra empatiškas ir žiūri į vaiką kaip asmenybę. Empatiją atskleidžia šie teiginiai: „priimti ir suprasti kitų žmonių pojūčius <...> būti empatiškam“ (A5); „suprasti, atjausti vaiką“ (A1); „geranoriškas vaikui“ (A3). *Vaiko asmenybės pripažinimą* rodo tokie posakiai: „pakeisti požiūrį į vaiką ir nelaukti fenomenalių rezultatų“, „pakeitus požiūrį į kitą žmogų, atsiveria daugiau galimybių atsiskleisti asmenybei“ (A6); „rasti išeitį iš bet kokios situacijos, pažinti vaiką <...>“ (A10). Labai svarbu, kad mažasis būtų vertinamas teigiamai, tuomet jis labiau pasitiki savimi, padidėja jo savivertė ir patenkinami pagarbos poreikiai, o nuolat girdėdamas kritiką bei neigiamus vertinimus, vaikas praranda norą keistis. Svarbu suvokti netinkamo elgesio priežastis, visada akcentuoti pažangą (Bagonienė, 2008). Informantai taip pat paminėjo tokias pedagogo charakterio savybes: „ramaus būdo, švelnus, mylintis vaikus“ (A3); „pasižymėti tolerantiškumu, ramumu“ (A2); „visomis žmogiškosiomis savybėmis“ (A1); „visų pirmiausia kantrybė čia, bet kokioje situacijoje reikalinga kantrybė“ (A7); „pasitikėjimas savimi“ (A11). Taip pat, informantų nuomone, emociškai išprusęs pedagogas privalo profesiskai tobulėti: „kiek tu iš bendro išsilavinimo visko žinai, neužtenka <...> žinių vis tiek labai reikia“ (A7); „apsiskaitęs, žinių daug turintis, kuriantis“ (A8); „kūrybiškumo, mokėti sudominti“ (A9); „išprusęs, apsiskaitęs, domėtis viskuo“ (A10).

Vaikas ugdomas sąveikaujant su aplinka. Tėvai turi sukurti palankią emocinę aplinką, kurios reikia tinkamai vaikų tarpusavio sąveikai užtikrinti. Artimiausia vaiko aplinka yra šeima ir darželis. Vaikų mokymas(-sis) iš aplinkos ir aplinkai yra vienas priimtinausių jų mokymo(-si) būdų (Juodaitytė, 2002). J. Lave (2009) teigia, kad mokymo(-si) procesas neturi

būti izoliuotas nuo aplinkos. Mokymasis negali būti atskirtas nuo veiksmų, jausmų, minčių, kultūrinio ir istorinio konteksto.

Kategorijoje *aplinkos įtaka* išskirtos šios subkategorijos: *šėimos aplinkos poveikis, psichologinė vaiko savijauta, fizinės ir socialinės aplinkos sąveika*. Didžioji dalis pedagogų mano, kad artimiausia vaiko aplinka yra šeima ir ji jam daro didžiausią poveikį: „*vaikai daug ką atsineša iš aplinkos, televizijos, šėimos*“ (A3); „*kokioje aplinkoje vaikas auga, tokie įgūdžiai ir formuojasi – draugiški, pikti, agresyvūs*“ (A4); „*artimiausia aplinka, t. y. šeima. Vaikai linkę kopijuoti suaugusiųjų elgesį*“ (A5); „*grupėje atsiskleidžia, kaip vaikai elgiasi šėimoje su tėvais, kokie yra jų santykiai*“ (A2); „*<...> visas emocinis lygis ateina iš šėimos <...>*“ (A7); „*vaikai viską atsineša iš namų, jie tarsi sugeriamasis popierius sugeria viską, kas yra namuose <...>*“ (A8); „*gyvenimo sąlygos, kokioje aplinkoje auga, kur lankosi, ką mato, kur gyvena, kaip gyvena – visa tai atsispindi*“ (A9); „*<...> jei bus teigiama aplinka, geras mikroklimatas šėimoje, tai ir emocijos bus teigiamos*“ (A10); „*daug ką atsineši iš šėimos, <...> pagrindas yra šėimos santykiai ir mikroklimatas <...>*“ (A11). Darnus tėvų ir vaiko ryšys – tarsi veidrodis: tėvai, suprasdami vaiko jausmus, juos atspindi (Dodge, Heroman, 2008). Informantai teigia, kad aplinka veikia ir vaiko psichologinę savijautą. Tai įrodo tokie teiginiai: „*įgyja mąstymo savybių, atsiranda poreikis ugdyti savivertę, ryškėja charakterio bruožai*“ (A1); „*jeigu vaikas jautrus, tai viskas galima sakyti, aš su juo tą dieną nesusišneku <...> daug darbo reikia įdėti, <...> bet vėlgi reikia, kad ir čia būtų saugu*“ (A7). Z. Jurgelevičienės ir kt. autorių (2006) teigimu, 3–7 metų vaikai suvokia, koks svarbus tarpusavio bendravimas. Jie tai išreiškia poreikiu turėti draugų, moka įvardyti, kokiomis savybėmis pasižymi geras draugas, geba padėti draugui ar jį paremti. Taip pat yra susipažinęs su emocinėmis būsenomis, žino, kaip elgtis yra tinkama, kokių reikia laikytis taisyklių bei normų. Fizinės ir socialinės aplinkos sąveiką pagrindžiantys teiginiai: „*<...> norint gerai jaustis, reikia turėti savo kampą, kažkokį savo kampelį, kur galėtum reikalui esant ar nesant nuotaikos pabūti. Reikalinga emociškai saugi aplinka, kad vaikas galėtų laisvai prieiti, tarkim, prie auklėtojos ir pasakyti jai, kad jam šiandien liūdna, ar į sijoną įsikniaubti, galų gale ir auklėtojos padėjęja taip pat daug įtakos turi, ji nuo vaikų neatsiriboja*“ (A7).

Kategorijoje *tėvų reakcija į neadekvatų vaiko elgesį* išskirtos šios subkategorijos: *dialogo plėtojimas, pyktis į pyktį, šypsena, ignoravimas, sutrikimas, nuolaidžiavimas ir apsimestinis įsisteikimas*. Dažniausiai tėvai reaguoja pykčiu į pyktį: „*dažniausiai tėvai atsako tuo pačiu*“ (A6), „*sukelia tėvų pyktį, grubų elgesį*“ (A5); „*retkarčiais atsako tuo pačiu, moralizuoja, prikabina etiketes*“ (A4); „*vieni tėvai pikta pasako: greitai, skubu*“, „*atsako pykčiu, vaiko pažeminimu*“ (A1); „*pagriebia už rankos ir griežtai paliepia nedaryti nesąmonių, uždaro duris ir išeina*“ (A7); „*<...> šaukia vaiko akivaizdoje <...> būna įsakmus tonas, kuris reiškia: tu nutilk, nusiramink arba gausi namie*“ (A8). E. Masiliauskienė ir kt. (2014) teigia, kad tėvai, norėdami išspręsti vaiko elgesio problemas ar formuoti elgesio kultūrą, turi atkreipti dėmesį į tai, kaip jie patys elgiasi, kokį pavyzdį vaikams rodo. Vaikai ne tik atkartoja tėvų elgesį, bet ir išmoksta vienodai jausti. D. Nasvytienė (2011) pastebi, kad agresyviai besielgiančių vaikų tėvai yra labai griežti arba pernelyg nuolaidžiauja. Neigiamos emocijos reikšmingai paveikia tėvų ir vaikų santykius (Martini, Root, Jenkins, 2004). Tėvai privalo kontroliuoti savo neigiamas emocijas (pavyzdžiui, pyktį). Kita dalis informantų paminėjo, kad tėvai reaguoja į vaiko pyktį plėtodami diskusiją: „*dažniausiai ramiu tonu kalbasi, susitaria*“ (A3); „*tėvai su vaikais šnekasi, juos nuramina, padrąsina*“ (A1); „*<...> plėtoja pokalbį su vaiku*“ (A10). Aukštesnį emocinį intelektą turintys tėvai rūpinasi emocijomis šėimoje, plėtoja empatiją, reiškia vienodus požiūrius ir pabando susidoroti su neigiamu vaikų elgesiu, rodydami jiems empatiją (Ulutas, Omeroglu,

2012). Kai tėvai prašo vaiko nusiraminti, o patys lieka smarkiai susijaudinę, mažasis sutrinka, nes iš tiesų gauna dvejopą žinią. Svarbu parodyti vaikui, kokio elgesio pokyčio iš jo tikimasi. Todėl tėvai turi pirmiausia patys nurimti, tuomet vaikas pamatys pavyzdį (Briers, 2011). Kita dalis tėvų į neadekvatų vaiko elgesį reaguoja nuolaidžiuoju ar apsimestiniu įsiteikimu: „<...> nuolaidžiauja, prižada eiti į parduotuvę, tiesiog vaiką papirkinėja“ (A2); „<...> pusė tėvų nori atrodyti geresni, gražesni, negu yra iš tikrųjų, negu jie iš tikrųjų elgiasi. Tai yra poza, vaidyba“ (A7); „<...> vaikus papirkinėja, jeigu užsinori vaikas kažkokio žaislo, sako: „Gerai, aš tau jį nupirksiu“ (A8); „daug kas nuolaidžiauja, <...> taip lepina, pataikauja“ (A9). Išskirta dar viena subkategorija – *sutrikimas*, kai tėvai nežino, kaip elgtis. Tai parodo teiginiai: „<...> negeba vaikui argumentuoti išsakyti savo reikalavimų bei nubrėžti elgesio ribų, parodo savo silpnumą ir nežino, ką daryti“ (A5); „daugumai yra gėda, kad <...> negali su vaiku susitvarkyti ir klausia auklėtojos patarimo“ (A7); „tėvai šoka pagal vaikų dūdele. Jie vos ne viską padarys, kad tu čia neisterikuotum, nerėktum“ (A11).

Dirbant pedagogo darbą, labai svarbu turėti aukštą profesinę kvalifikaciją. Tam reikia nuolat mokytis, tobulėti. Pedagogų buvo pasiteirauta, ar jiems yra tekę dalyvauti mokymuose, kuriuose būtų aiškinama apie vaikų emocijas. Gauti rezultatai atskleidė, kad tik du informantai yra dalyvavę tokiuose mokymuose. Tai buvo programa „Zipio draugai“. Šie informantai pasidalijo patirtimi – jie džiaugėsi, kad „<...> labai patiko, išliko labai ilgam, daug ką pritaikiau praktikoje <...> mokymai buvo labai konkretūs, jeigu buvo kalbama apie pyktį, tai konkrečiai apie jį ir buvo kalbama. Pagrindinis dalykas yra akcentuoti vaikui, paaiškinti natūraliai“ (A8); „programa tikrai be galo gera ir įdomi vaikams. Vaikai labai susidomėję klausosi, viskuo tiki, nes tie pasakojimai labai geri, tikroviški – vaikai tai priima kaip savo. Ir apie visokias jausmines situacijas. Po to vaikai dalijasi savo įspūdžiais ir sugeba visa tai pritaikyti“ (A4). Kita dalis informantų minėjo: „iš tikrųjų neteko. Bet norėčiau. Esu girdėjusi gerų atsiliepimų apie programą „Zipio draugai“ (A11); „<...> apie emocijų valdymą neteko. Manau, būtų naudinga: norėtusi ir reikėtų tokių seminarų“ (A9). Didžioji dalis informantų teigė, kad nėra tekę dalyvauti panašaus pobūdžio mokymuose. K. Rosenthal bei L. Gatt (2010) teigimu, daugelyje šalių ikimokyklinio ugdymo pedagogai mokomi lavinti kalbą ir pažintinius gebėjimus, o socialinė emocinė raida yra priskiriama namų aplinkos įtakai.

IŠVADOS

Emocinio intelekto ugdymas priklauso nuo aplinkos: tai lemia šeimos (tėvų auklėjimo, tarpusavio santykių, emocinės šilumos) ir ugdymo įstaigoje mokytojo pedagogo asmenybė, kompetencijos. Vaikas ugdomas, stengiantis jam padėti suvokti savo emocijas (per patirtį, pojūčius), suprasti kito žmogaus jausminę būseną (užjausti, suprasti) ir gebėti valdyti tas emocijas: mokoma spręsti problemas, konfliktus, kontroliuoti ir valdyti savo elgesį, gebėti bendradarbiauti.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pedagogai vaiko emocijoms išreikšti dažniausiai naudoja emocijų atpažinimą ir meninę ugdomąją veiklą, tačiau retai pasitelkia specialiai sukurtas programas. Mokytojai supranta, kaip svarbu ugdyti emocinį intelektą ankstyvojoje vaikystėje, ir labiausiai tai sieja su teigiama socialine sąveika, geresniais ugdymosi rezultatais bei pažinimo vystymusi. Dažniausiai pasitaikančios neigiamos elgesio formos ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje: verbalinis, veiksminis bei prieštaraujantis neigiamumas.

Pedagogai įvardija tokias emociškai išprususio pedagogo asmenines savybes: geba suvokti ir valdyti savo emocijas, rodo pavyzdį, yra empatiškas, turi teigiamų charakterio savybių, pripažįsta vaiko asmenybę ir profesiskai tobulėja. Pedagogai supranta, koks svarbus aplinkos vaidmuo, tačiau išskiria tik šeimos aplinkos poveikį, nes joje vaikas auga, pamiršdami, kad jis didžiąją laiko dalį praleidžia ugdymo įstaigoje. Tad ne tik šeima, bet ir ugdymo įstaiga yra artimiausia vaiko aplinka, kurioje lavinami jo emociniai gebėjimai. Pedagogų pastebėjimais, dažniausiai tėvai, vaikui neadekvačiai elgiantis, atsako pykčiu į pyktį, nuolaidžiuoju ar apsimestiniu įsisteikimu bei sutrikimu. Tik maža dalis pedagogų yra dalyvavę mokymuose apie emocijų ugdymą.

LITERATŪRA

- Ahn, H. J. (2005). Child care teachers' beliefs and practices regarding socialization of emotion in young children. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 26, 283–295. doi: 10.1080/10901020500371155.
- Bagonienė, I. (2008). Hiperaktyvaus vaiko elgesio šeimoje ir tarp bendraamžių korekcija. *Žvirblių Takas*, 1, 38–40.
- Briers, S. (2011). *Laimingos vaikystės psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
- Dodge, D. T. ir Heroman, C. (2008). *Vaiko smegenų veiklos skatinimas*. Vilnius: Presvika.
- Dodge, D. T. (2008). *Ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas*. Vilnius: Presvika.
- Elkjaer, B. (2009). Pragmatism A learning theory for the future. In K. Illeris (Ed.), *Contemporary Theories of learning. Learning theorists... in their own words* (pp. 83–98). London and New York: Routledge.
- Gugevičiūtė, G. (2013). *Austėja Landsbergienė: Pedagogas yra ne darbas, o gyvenimo būdas*. [žiūrėta 2017-03-15]. Prieiga internete: <http://www.tavovaikas.lt/darzelinukas/lavinimas-ir-ugdymas/austėja-landsbergienė-pedagogas-yra-ne-darbas-o-gyvenimo-budas.d?id=61510504>.
- Hille, K., Evanshitzky, P. ir Bauer, A. (2015). *3–6 metų vaiko raida*. Vilnius: Tyto alba.
- Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Jurgelevičienė, Z., Mačiūitytė, L. ir Černienė, L. (2006). Pozityvaus bendravimo ir bendradarbiavimo aplinkos kūrimas vaikų grupėje. Demokratiškos pedagogikos plėtra: teorija ir praktika. In S. Saulėnienė ir R. Sadauskienė (sud.), *Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga* (p. 36–46). Kaunas.
- Kremenitzer, J. P. ir Miller, R. (2008). Are You a Highly Qualified, Emotionally Intelligent Early Childhood Educator? *Young Children* *July*, 106–112.
- Lave, J. (2009). The practice of learning. In K. Illeris (Ed.), *Contemporary Theories of learning. Learning theorists... in their own words* (pp. 209–217). London and New York: Routledge.
- Magelinskaitė, Š. (2008). Vaikų gebėjimo atpažinti emocijas ir adaptacijos mokykloje rodiklių sąsajos. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 2, 155–172.
- Malinauskienė, E., Smilgienė, J. ir Urbonienė, R. (2014). Vaikų elgesio kultūros ugdymas šeimoje: tėvų požiūris. *Socialinis ugdymas: postmodernios visuomenės iššūkiai vaikų ir jaunimo socializacijai*, VII. Vilnius: BMK.
- Martini, T. S., Root, C. A. ir Jenkins, J. M. (2004). Low and Middle Income Mothers' Regulation of Negative Emotion: Effects of Children's Temperament and Situational Emotional Responses. *Social Development*, 13(4).
- Nasvytienė, D. (2011). *Agresyvus vaiko elgesys grupėje: glausti ar bausti?* [žiūrėta 2017-03-20]. Prieiga internete: www.ikimokyklinis.lt/index.../straipsniai/specialistams/agresyvus-vaiko-elgesys.../466.
- Rogge, J. U. (2004). *Vaikams reikia ribų*. Vilnius: Alma littera.
- Rosenthal, M. K. ir Gatt, L. (2010). 'Learning to Live Together': training early childhood educators to promote socio-emotional competence of toddlers and pre-schoolchildren. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(3), 223–240. doi: 10.1080/1350293X.2010.500076.
- Stefan, C. A. ir Miclea, M. (2012). Classroom Effects of a Hybrid Universal and Indicated Prevention Program for Preschool Children: A Comparative Analysis Based on Social and Emotional Competence Screening. *Early Education and Development*, 23, 393–426. doi: 10.1080/10409289.2011.554756.
- Ulutas, I. ir Omeroglu, E. (2012). Maternal attitudes, emotional intelligence and home environment

and their relations with emotional intelligence of sixth years old children. *Emotional Intelligence – New Perspectives and Applications*, 168–181. ISBN 978-953-307-838-0.

Usher, R. (2009). Experience, pedagogy, and social practices. In K. Illeris (Ed.), *Contemporary Theories of learning. Learning theorists... in their own words* (pp. 178–192). London and New York: Routledge.

Valantinas, V. (2013). *Darželio auklėtojo vaidmuo stiprinant vaikų psichikos sveikatą*. [žiūrėta 2017-02-15]. Prieiga internete: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/naujienos/bendros-naujienos/darzelio-aukletejo-vaidmuo-stiprinant-vaiku-psichikos-sveikata/15732>.

Genutė GEDVILIENĖ – socialinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto profesorė. Mokslinių tyrimų sritys: suaugusiųjų mokymasis visą gyvenimą, bendrosios kompetencijos.

Adresas: Vytauto Didžiojo universitetas,
Socialinių mokslų fakultetas, Edukologijos katedra,
Jonavos g. 66-313, 44191 Kaunas.
El. paštas: genute.gedviliene@vdu.lt

Lina VAIŠVIDIENĖ – Vytauto Didžiojo universiteto, Edukologijos instituto socialinių mokslų magistrė. Mokslinių interesų sritys: ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas, pedagogų bei tėvų bendravimo kultūra.

Adresas: Vytauto Didžiojo universitetas,
Socialinių mokslų fakultetas, Edukologijos institutas,
Jonavos g. 66-313, 44191 Kaunas.
El. paštas: lina.vaisvidiene@gmail.com

Genutė GEDVILIENĖ – Doctor of Social Sciences, a Professor in Vytautas Magnus University. Research areas – adult education, lifelong learning, key competences.

Adress: Vytautas Magnus University, Faculty of Social Sciences, Department of Education Sciences, Jonavos g. 66-313, LT-44191, Kaunas.
E-mail: genute.gedviliene@vdu.lt

Lina VAIŠVIDIENĖ – master at the Institute of Education under the Faculty of Social Sciences at Vytautas Magnus University. Research interests: education of pre-school children, the culture of communication between teachers and parents.

Adress: Vytautas Magnus university, Education under the Faculty of Social Sciences, Jonavos str. 66-313, LT-44191, Kaunas.
E-mail: lina.vaisvidiene@gmail.com